

שיעור הלכתי שבועי מפני מורנו ורבנו
הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור נמסר בימי ראשון בשעה 19:00
בבית הכנסת "אהל זאב" רחוב בר כוכבא 12 דימונה

גליון 37

"ותתענג בדשן נפשכם, הטו אזנכם ולכו אלי, שמעו ותחי נפשכם" (ישעיה נהב)

ותתענג בדשן

לקחים מחורבן בית המקדש ותקנות הז'ל זכר לחורבן

אשר תעשו: דברו אמת איש את רעהו, אמת ומשפט שלום שפוטו
בשעריכם. ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם, ושבעת שקר אל
תאָהבו, כי את כל אלה אשר שנאתי נאם ה'. ויהי דבר ה' צבאות אלי
לאמר... צום הרביעי, וצום החמישי, וצום השביעי, וצום העשירי, יהיה
לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, והאמת והשלום אהבו."

מפליא לעשות

ב. מורי ורבותי, דבר זה מפליא עד מאוד, לא מדגיש לו הקב"ה שהוא
מוכן להחזיר עטרה ליושנה בתנאי שישמרו שבת, טהרה, תפילין,
כיפור, איסורי כריתות וכו', אלא רק דברים של "בין אדם לחברו",
דברו אמת איש את רעהו, תדבר אמת עם החבר שלך, אל תשקר, אל
תהיה אחד בפה ואחד בלב, אל תהיה 'בפני ובשפתי פדוני, ולבו
רחק ממני'. אמת ומשפט שלום שפוטו בשעריכם, תדאגו שיהיה
משפט אמת, וגם שיהיה שלום בין בעלי הדין שכולם יהיו מרוצים.
ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם, אל תחשוב רע על החבר
שלך, אל תגיד בלב שלך איזה רע מעללים זה, אלא תשתדל לדון אותו
לכף זכות. ואפילו אם הוא באמת רע ואי אפשר לדונו לכף זכות, אל
תחשוב את הרע שלו בליבך. כי את כל אלה אשר שנאתי נאם ה',
אומר הקב"ה את כל הדברים האלו אני שונא, אני סולד מהם, כביכול
אני לא יכול לסבול אותם. פלא פלאות!!!

מה הכי כואב להקב"ה

ג. גם בבניא ירמיה (פרק ט) שהתנבא על החורבן, הקב"ה מביע את צערו
בעיקר בדברים אלו, תככים שבין אדם לחברו: "וידרכו את לשונם
קשָׁתָם שֶׁקֶר וְלֹא לְאִמּוּנָה... אִישׁ מִרְעִהוּ הַשְּׁמֵרוֹ, וְעַל כָּל אֶחָ אֶל
תִּבְטְחוּ, אֵתָה לֹא יִכּוֹל לִסְמוֹךְ עַל אֶף אֶחָד, כִּי כָל אֶחָ עָקוֹב יַעֲקֹב, וְכָל
רֵעַ רֵכִיל יִהְיֶה. אֵתָה יִכּוֹל לְהַגִּיד סוֹד לְמִישֵׁהוּ וְהוּא יִלֵךְ וַיַּעֲבִיר אֶת
הַדְּבָרִים. וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִהְתֵּל, וְאָמַת לֹא יִדְבְּרוּ, לְמַדּוֹ לְשׁוֹנֵם דְּבַר שֶׁקֶר,
הַעֲוֶה נִלְאוּ [מְרֹב שֶׁהִתְרַגְלוּ לְעוֹת אֶת דְּרָכָם, כִּבְר נְלוּ, הַתְּעִיפּוּ].
חַץ שְׁחוֹט לְשׁוֹנֵם, מִרְמָה דְּבַר, בְּפִיו שְׁלוֹם אֵת רֵעֵהוּ יִדְבֹר, וּבִקְרָבוֹ
יִשִּׁים אָרְבוֹ. הוּא יִגִּיד לְךָ שְׁלוֹם כְּלָפִי חוּץ, הוּא יִדְבֵר אֵתְךָ כֵּאִילוֹ הוּא
חֵבֵר שֶׁלְךָ, אֲבָל בְּתוֹךְ תּוֹכוֹ לֹא מִיָּנִיה וְלֹא מִקְצִיתָהּ, הוּא אֹרֵב לְהִזִּיק
לְךָ. הַעַל אֶלֶּה לֹא אֶפְקֹד בָּם נְאֻם ה', אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר כְּזָה לֹא תִתְנַקֵּם
נִפְשֵׁי. מִפְּחִיד בְּיוֹתֵר, עַל מַה הַכַּעֲס, עַל מַה כֹּל הַקֶּצֶף, עַל מַה כְּבִיכּוֹל
אֹמֵר הַקֶּב"ה שְׂאִי אֶפְשֶׁר לְהַבְלִיג, אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר כְּזָה לֹא תִתְנַקֵּם נִפְשֵׁי,
עַל אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד בְּלֵב, עַל תְּכִכִּים, עַל רְמָאוֹת, עַל עֲבוּדָה בְּעֵינֵי
עַל הַחֵבֵר, כְּלָפִי חוּץ מֵרָאִים לְךָ כֵּאִילוֹ הַכֵּל בְּסִדֵּר, כֵּאִילוֹ אֵין שׁוֹם דְּבַר
נִגְדֵךְ, אֲבָל אַחֲרֵי הַגֵּב תּוֹקְעִים אֶת הַסִּכִּין, מִרְכָּלִים עֲלֶיךָ אֲצֵל אַחֲרִים,
עַל זֶה אֹמֵר הַקֶּב"ה: הַעַל אֶלֶּה לֹא אֶפְקֹד בָּם נְאֻם ה'!! הַשֵּׁם יַצִּילֵנוּ.

אחרונים שלא נתגלה עוונם, לא נתגלה קיצם

ד. אומרת הגמרא (יומא ט ע"ב), בית מקדש ראשון נחרב מפני שלש
עבירות, עבודה זרה, גילוי ערויות ושפיכות דמים. אבל בית מקדש שני
שעסקו בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים, מפני מה חרב? מפני
שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלוש עבירות. ועוד

מה הכי הקב"ה שונא, וכביכול אינו יכול להבליג? בחורבן בית
שני הכל היה נראה בסדר כלפי חוץ, אבל הבלגן היה מתחת
השלחן. הוא מסוגל לחייך לך, לדבר אתך כרגיל, אבל בקרבו
ישים ארבו. מה חמור יותר, ביטול תורה של רבים או לבייש בן
אדם? אומר הגר"א: "רוב מצוות התורה לשמח בני אדם". מה
הקב"ה רומז לנו במסכות? למי מרן זצ"ל ענה: כתוב על הגמרא
תלמוד בבלי ולא תלמוד פולני. מי כתב "מעולם לא ראו עיני
מה שראיתי כאן בישיבת פורת יוסף" שעתידים לצאת ממנה
גדולי עולם". תקנות הז'ל זכר לחורבן. אמה על אמה. שיעור
תבשיל אחד בשלחן האורחים. שיעור תכשיט אחד לאשה. אפר
בראש החתן. שביירת הכוס בחופה. החתן בכה בשבירת הכוס.

שאלת הנביא זכריה ותשובת הקב"ה

א. השבוע חל היום המר והנמהר ביותר לעם ישראל - תשעה באב -
יום שנקבע בכיה לדורות, יום שהוכפלו בו הצרות, ועל הכל הצרה
הגדולה חורבן בית המקדש, כבר למעלה מ-1950 שנה. בבניא זכריה
(פרק ז) נאמר: "ויהי בשנת ארבע לדריוש המלך... וישלח בית אל, שר
אָצֵר וְרָגַם מֶלֶךְ וְאֲנָשִׁיו, לְחַלּוֹת אֵת פְּנֵי ה' לֵאמֹר אֵל הַפְּהַנִּים אֲשֶׁר
לְבֵית ה' צְבָאוֹת וְאֵל הַנְּבִיאִים לֵאמֹר, הֲאֵבַכָּה בְּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי? הַנְּזֹר
כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כְּמָה שָׁנִים? כְּלוֹמֵר, בְּתַחֲלִילַת בְּנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
הַשֵּׁנִי, זְכַרְיָה שֶׁהָיָה מִהַנְּבִיאִים הָאֲחֵרִים, הָיָה בְּבָבֶל וְשִׁלַּח שְׁלִיחִים
לְכַהֲנִים שְׁבִירוֹשָׁלַיִם שִׁישְׂאוּ אֶת הַקֶּב"ה, הֲאִם יִמְשִׁיכוּ לְבָכּוֹת
וְלִהְתַּעַנּוֹת בְּתַשְׁעָה בָּאָב, כְּפִי שֶׁהִתְעַנּוּ בַּמֶּשֶׁךְ שְׁבַעִים שָׁנָה מֵאֵז חוֹרְבַן
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, או שִׁיפְסִיקוּ כִּיּוֹן שַׁעֲתָה כִּבְר נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ? הוּא
לֹא שָׂאֵל עַל שְׂאֵר הַצּוּמוֹת, 'בַּטְּבַת, 'ז בְּתַמּוּז, וְצוּם גְּדַלְיָה, כִּי עֲלִיהֶם
הָיָה בְּרוּר לוֹ שֶׁלֹּא לְהִתְעַנּוֹת, אֲבָל תַּשְׁעָה בָּאָב כִּיּוֹן שָׁבוּ נַחֲרַב הַבֵּית,
הוּא חֲמוּר מְכּוּלָּם, לִכֵּן הוּא הַסְּתַפֵּק, אוֹלֵי אִף שֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
עֲדִיין צְרִיכִים לְהִתְעַנּוֹת. וְהִנֵּה פְּלֵא פְּלֵאוֹת מֵהַקֶּב"ה מְשִׁיב לוֹ (פרק
ח): "כֹּה אָמַר ה', שְׁבַתִּי אֶל צִיּוֹן וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם... עַד יִשְׁבוּ זְקֵנִים
וְזָקְנוֹת בְּרַחְבּוֹת יְרוּשָׁלַם, וְאִישׁ מְשַׁעֲנָתוֹ בְּיָדוֹ מֵרֵב יָמִים. וְרַחְבּוֹת
הָעִיר יִמְלָאוּ יְלָדִים וְיִלְדוֹת מְשֻׁחָקִים בְּרַחְבְּתֶיהָ. כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת,
כִּי יִפְּלֵא בְּעֵינֵי שְׂאֵרֵי הָעָם הַזֶּה בְּיָמֵים הָהֵם, גַּם בְּעֵינֵי יִפְּלֵא... הַנְּנִי
מוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרַח וּמֵאֶרֶץ מְבֹאֵת הַשָּׁמֶשׁ, וְהִבְאֵתִי אֵתְם
וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹקִים בְּאָמַת
וּבְצִדְקָה... וְהִיִּיתֶם בְּרִכָּה אֶל תִּירְאוּ, תִּחְזַקְנָה וְיִדְּכֶם... אֶלֶּה הַדְּבָרִים

אמרו (שם): ראשונים שנתגלה עוונם, שעוונותיהם היו גלויים ע"ז ג"ע וש"ד, נתגלה קיצם, גילה להם הקב"ה שלאחר 70 שנה הוא גואל אותם, כמו שנאמר (ירמיה כט ט): "כִּי לִפִּי מְלֵאֵת לְבַבְךָ שְׁבָעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם". אבל אחרונים שלא נתגלה עוונם, לא נתגלה קיצם, עדין אנחנו לא יודעים מתי נגאל ומתי יבנה המקדש. ואמר רבי יוחנן, טובה ציפורנם של ראשונים מכריסם של אחרונים, שהבירה [בית המקדש] תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים. והשאלה נשאלת, למה הגמרא אומרת שאחרונים לא נתגלה עוונם, הרי ידוע שהיתה שנאת חינם? אלא יש להבין, הרי הגמרא אמרה "בית מקדש שני שעסקו בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים, מפני מה חרב?" זאת אומרת שהיה שם חסד, אם כן איך זה מסתדר עם שנאת חינם?

כשהכל מתחת השלחן, זה יותר גרוע

ה. התשובה היא, אחי היקרים, בבית שני הכל היה נראה כלפי חוץ בסדר, היתה תורה, היו ישיבות, היו שיעורי תורה לנערים, למבוגרים וכו' וכו', היתה גמילות חסדים, היו כל סוגי הגמחים, פלאטות לשבת, כסאות, שולחנות, מוצצים וכו' וכו', אבל הבעיה היתה בפנים, בלב. שהרי גם בבית ראשון היו בעיות קשות של בין אדם חברו, כמו שקראנו בירמיה, אבל שמה האוירה היתה עכורה, עבדו עבודה זרה, היו רוצחים, שודדים, גנבים... ממילא ידעו והרגישו שהם לא בסדר, זה היה בגדר "נתגלה עוונם". אבל בבית שני כלפי חוץ הכל היה נראה בסדר, כולם נראים צדיקים, אבל בסתר היו רשעים, הבלגן היה מתחת השלחן, הוא מסוגל לחייך לבן אדם, לדבר אתו כרגיל, אבל ממש "מִפְּנֵי רָעָהוּ בְּסִתְרָה", זה "לא נתגלה עוונם", הכל בהחבא. לכן אומר רבי יוחנן, טובה ציפורנם של ראשונים מכריסם של אחרונים, עדיף כביכול להיות רשע בגלוי, מלהיות רשע בסתר. כי בגלוי, אדם יודע שהוא לא בסדר, יש סיכוי יותר שהוא יחזור בתשובה. אבל בסתר, קשה לחזור בתשובה, הוא חושב שהוא צדיק, הוא לומד תורה ועושה חסדים.

לא תהא כזאת בישראל

ו. הגמרא במסכת סנהדרין (יא ע"א) מספרת, מעשה ברבן גמליאל שאמר, השכימו [הביאו] לי שבעה חכמים לעלייה כדי לדון אם לעבר את השנה. השכים ומצא שמונה. אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות? ירד! עמד שמואל הקטן ואמר: אני הוא שעליתי שלא ברשות, אבל לא לעבר את השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי. אמר לו: שב בני, שב. ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך, אלא כך אמרו חכמים: אין מעברים את השנה אלא במזומנים לה. אומרת הגמרא, באמת שמואל הקטן הוזמן, אלא שהוא חשש שאותו אחד שלא הוזמן יתבייש, לכן הוא אמר כן. וכמו שראינו אצל רבי שפעם היה דורש לפני תלמידיו, ופתאום הריח ריח שום, ולא יכל להמשיך את השיעור, לכן אמר: מי שאכל שום - יצא! עמד רבי חייה ויצא. עמדו כולם ויצאו. בשחר, מצא רבי שמעון בנו של רבי את רבי חייה, אמר לו: אתה הוא שציערת לאבא? אמר לו: "לא תהא כזאת בישראל!". והנה רש"י פירש, אתה הוא שציערת לאבא - שאכלת שום ונדף ריח. אמר לו רבי חייה, חס ושלום שאוכל השום בבואי לבית המדרש, אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי, כדי שיצאו כולם ולא יבינו מי הוא. והקשה המהרש"א, הרי כיון שכולם יצאו אחרי רבי חייה על כרחך שידעו שרבי חייה לא יצא בגלל שהוא אכל את השום, אלא כדי שלא יתבייש מי שאכל. ואם כן מה שואל רבי שמעון את רבי חייה אתה שציערת לאבא - שאכלת שום? וכי רבי שמעון לא הבין שהוא לא אכל, הרי הוא רואה שיצאו כולם? ולכן מפרש המהרש"א, שודאי רבי שמעון ידע שהוא לא אכל, אלא כוונתו היתה לומר לרבי חייה: אתה הוא שציערת את אבא, בזה שיצאת מבית המדרש ויצאו כולם אחריו, וציערת את אבא על ביטול תורה לפי אותה שעה, שלא היה לך לצאת, אלא רק האוכלו לבדו היה לו לצאת, והרי בגללך אבא הפסיק את השיעור, וגרמת ביטול תורה לרבים! על זה ענה לו רבי חייה: "לא תהא כזאת בישראל", שבודאי ביטול תורה הוא עוון וחטא גדול, אבל לבייש אחד מישראל, לא תהא כזאת עבירה גדולה בישראל, וטוב לבטל תורה מלבייש בן ישראל. אתם שומעים, מבהיל, עדיף לבטל תורה של רבים מפיו של התנא הקדוש רבי יהודה הנשיא מחבר המשניות, מאשר לבייש בן ישראל!!! כי אם תהיה תורה אבל בלי מידות, מה זה שווה?

רוב מצוות התורה לשמח לאדם

ז. גם בגמרא ברכות (ה סע"ב) אנחנו מוצאים, שנים שנכנסו להתפלל תפילת ערבית בשעת לילה מאוחרת, ואחד מהם סיים להתפלל, ולא המתין לחברו עד שיסיים כדי שילכו יחד, ומסכן חברו נשאר לבד, וזה לא נעים ללכת לבד ככה בלילה, "טורפים לו את תפילתו בפניו, ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל". עד כדי כך! אבל למה, מה כבר עשה? אלא כיון שעיקר קיום התורה והמצוות, זה המידות הטובות שיהיה אכפת לך מהחבר שלך, וכמו שאמרו בתנא דבי אליהו אליהו (רבה פרשה כו): אמר להם הקב"ה לישראל, בניי, כלום חיסרתם לכם, הא איני מבקש אלא שתהיו אוהבים זה את זה, ותהיו מכבדים זה את זה. ע"ש. ואם אתה לא אכפת לך מהחבר שלך, טורפים לך את התפילה בפנים, לא שווה התפילה שלך, לך אתה והתפילה שלך לכל הרוחות. אבל להיפך, אם המתין לחבר שלו, מה שכרו? זוכה לברכות הללו (ישעיה מח יח): "וַיְהִי כִּנְהַר שְׁלֹמֹקֶד, וַיִּצְדָּקְתָּךְ כְּגִלְיָהִים. וַיְהִי כְּחֹל זֶרְעֶךָ וכו'". וכמו שכתב הגאון מוילנא בסוף האגרת לאשתו: "ומצוה גדולה לשמח לכל אדם, ובזה רוב מצוות התורה לשמח לאדם", כי זה עיקר המצוות לשמח את בני האדם, וכל שכן מי שמשמח בפועל את בני ביתו וחבריו ומכריו, וכל הנלווים אליו. אשריו ואשרי חלקו.

התבוננות קטנה

ח. דוגמא קטנה מצויה, שלפעמים בהתבוננות קטנה ובמאמץ כלשהו, אדם יכול לשמח את חברו. למשל, ישנו אברך בכולל שעושה ברית מילה לבנו, הוא מזמין את חבריו. כמה נאה וכמה יאה, אם יכבדוהו חבריו ויבואו לברית בבגדים נאים, ולו אפילו בענידת עניבה נחמדה על צווארם, כמה יָרְאוּ בזה את הערכתם למצוה, וכמה ישמחו את אבי הבן שיראו לו שכיבדוהו ביום חתונתו וביום שמחת לבו, ולא באו כלאחר יד. אין ספק שיקיימו בזה מצות "ואהבת לרעך כמוך", וכן "יהי כבוד חברך, חביב עליך כשלך". והרי אפילו ברית מילה חל בשבוע שחל בו תשעה באב שלא לובשים בגדים מכובסים, כתב בשערי תשובה (סימן תקנ"א ס"א), ואבי אבי הבן ואבי היולדת גם כן נוהגים להקל וללבוש בגדי שבת, הם ונשיהם. וכמדומה שנוהגים להקל כן גם שאר קרובים אשר דרכם שאם היה הברית בימים אחרים ללבוש בגדי שבת, הם לובשים גם עתה. ונראה שצער הוא לאבי הבן והיולדת כשאין מתערבים בשמחתם הקרובים האלה בלבישת לבנים, ורק לשאר קרובים יש להחמיר. ע"כ. גם בכללי המילה לרבי יעקב הגוזר (עמוד 63. לפני כ-800 שנה) כתב, ויש מקומות שגם הציבור מהדרים עצמם במלבושים נאים מפני חביבות המצוה שהיא גדולה והדין עמהם. ע"כ. אם כן כמה חברך ישמח שתכבד אותו במאמץ קטן.

מה הקב"ה רומז לנו במסכות?

ט. יזכנו ה' לקחת את הדברים לתשומת לבנו, ולהתחזק באהבת חיינם ולהרבות שלום אמיתי בעולם, להאיר פנים, וכך נזכה להארת פנים של ה', מידה כנגד מידה. ובדרך אגב אמרתי, אנחנו נמצאים עכשיו בעוונות בתקופה קשה, כולם חייבים לעטות מסכות, מה רומז לנו הקב"ה בזה? המסכה היא מכסה ומסתירה את הפנים באופן שקשה להבחין אם האדם מחייך או לא. אומר הקב"ה, יש אדם שאינו ידיד אמיתי, אינו בשלום באמת עם השני, אלא מוכרח מפאת כל מיני סיבות שהן להראות קורבה מן השפה ולחוץ, ואת זה הוא עושה על ידי חיוך בפניו שמראה כאילו הוא חבר, ופעמים גם שנותן איזו טפיחה על הגב, שמראה בזה איזו ידידות שהיא. אומר הקב"ה עכשיו לא תוכל להראות כלום, הפנים שלך מכוסות, לא תוכל לגעת בו, תתרחק שני מטר, ואז נראה אם באמת אתה אוהב, או הכל מן השפה ולחוץ, האם אתה חבר אמיתי, או אתה אחד בפה ואחד בלב, 'בְּפִי וּבְשִׁפְתָי כִּפְדוֹנִי וְלִבִּי רִחֵק מִמְּנִי'. עכשיו שאתה רחוק פיזי, נראה אם אתה קרוב בלב, כמו שנאמר (תהלים יב א): "שׁוֹאֵל יִדְבְּרוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ שִׁפְתַּי חֲלָקוֹת - בְּלֵב וְלֵב יִדְבְּרוּ". מי יתן ונזכה כולנו יחד, כאיש אחד בלב אחד, להרבות שלום בעולם, שלום אמיתי, שלום מכל הלב, שלום שנראה גם מבעד למסכה. וזכות אהרן הכהן שנפטר בחודש זה, תגן עלינו שנלך באורחותיו, להיות אוהבי שלום ורודפי שלום, ונזכה לגאולה השלימה ולבנין בית מקדשנו ותפארתנו, אמן.

י. בגמרא בבא בתרא (ס"ב) מסופר, כשחורב בית המקדש השני, רבו פרושים [חסידים ואנשי מעשה]¹ בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין כל השנה. נטפל להם רבי יהושע בן חנניה, ואמר להם: בני, מפני מה אין אתם אוכלים בשר ואין אתם שותים יין? אמרו לו: היאך נאכל בשר שממנו מקריבים על גבי המזבח, ועכשיו בטל? היאך נשתה יין שמנסכים על גבי המזבח, ועכשיו בטל? כלומר, זה לא מתאים ששולחנו של המלך יהיה ריק, והשלחן שלנו יהיה מלא. אמר להם: אם כן גם לחם לא נאכל, שכבר בטלו המנחות, שהן עשויות מסולת חיטה, אפיויות או מטוגנות. אמרו לו: אפשר בפירות, תמרים, ענבים. אמר להם גם פירות לא נאכל, שכבר בטלו ביכורים! אמרו לו: אפשר בפירות אחרים שאינם משבעת המינים, נאכל 'בטיח', מילון, מנגו, ליצי... אמר להם אם כן לא נשתה גם מים, שכבר בטל ניסוך המים על המזבח שהיה בחג הסוכות! פה כבר לא היה להם מה לענות, ושתקו. אמר להם: בני, בואו ואומר לכם: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר - שכבר נגזרה גזרה ונחרב הבית, ואנחנו מצווים להתאבל עליו ולא לשכוח אותו, שנאמר (תהלים קלו ח): **"אם אֶשְׁכַּחךָ יְרוּשָׁלַיִם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַק לְשׁוֹנֵי לֶחְפֵי אִם לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ..."**, אלא שלהתאבל יותר מדאי אי אפשר, כי לא גוזרים גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה. כלומר, אומר רבי יהושע, אילו הפרושים האלו היו גוזרים רק על עצמם, מה אכפת לי להתערב עמם, שיעשו מה שרוצים. אבל הם רצו להנהיג כך לכל עם ישראל, על זה רבי יהושע נטפל להם, כי לא גוזרים גזירות על הציבור שלא כולם יכולים לעמוד בהן. לכן אמר להם, די לנו בגזרות שגזרו חכמים שבהם כולם יכולים לעמוד. למשל: אם אדם מסייד את ביתו, ישייר אמה [48 ס"מ] על אמה מול הפתח בלי סיד, כדי שתמיד שנכנס ויוצא, יזכור את החורבן ויצטער עליו.² וכן העורך שולחן לכבוד האורחים, יחסיר תבשיל אחד מהתבשילים שרגיל להביא.³ גם האשה שמתקשטת בתכשיטיה, לא תתקשט בכל התכשיטים, אלא בכל פעם תשייר תכשיט אחד, כגון טבעת אחת או שרשרת אחת זכר לחורבן.

אפר בראש החתן

יא. דבר נוסף מבואר בגמרא שתקנו חז"ל זכר לחורבן, כמו שנאמר: **"אם אֶשְׁכַּחךָ יְרוּשָׁלַיִם... אם לא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שְׁמֹחֲתִי"**,

מהו על "ראש שמחתו"? זה אפר מקלה בראש החתנים במקום של תפילין, ולמה דוקא במקום של התפילין, בגלל שנאמר (ישעיה ס"א): **"לְשׁוֹם לְאֲבְלֵי צִיּוֹן לְתֵת לָהֶם פָּאֵר תַּחַת אֶפְרַיִם"**, שהפאר אלו התפילין,⁴ ומשמע שאבלי ציון היו נותנים בזמן החורבן את האפר במקום של התפילין, ולכן מברך אותם הנביא שיתנו עליהם פאר [תפילין] תחת האפר שנתנו על ראשם. נמצא שהאפר מקומו במקום של התפילין.

וכן פסקו הרמב"ם (הלכות תעניות פ"ה ה"א), והטור ומרן בשו"ע (א"ח סימן תקס"ב, ואבה"ע סימן ס"א). והנה הבית יוסף באורח חיים הביא מה שכתב הטור באבן העזר, שכן נוהגים באשכנז לתת אפר בראש החתן, ובספרד נוהגים לתת בראשו עטרה עשויה מעלים של זית, כיון שהזית מר, זכר לאבלות ירושלים, וסיים הטור "ונהרא נהרא ופשטיה", כלומר כל מקום ימשיך לפי מנהגו. אחר כך הביא את הכל בו, שיש מקומות שנמנעו מלתת אפר מקלה בראשי החתנים, מפני שאין העם מוחזקים כלל בהנחת תפילין. והיינו לא שחלילה אינם מניחים תפילין, אלא שיש בעיות הרבה בתפילין, ולא תמיד הן כשרות כדת וכדין, ונמצא שלא יהיה בהם האפר תחת פאר, כי אין להם פאר, ולכן חוששים שמא גם לא יזכו אחר כך לגאולה שתהיה בה "פאר תחת אפר". לכן נהגו לעשות זיכרון אחר במקום זה, ונותנים מפה שחורה על ראש החתן והכלה. ועל זה פשט המנהג לשבור הכוס אחר שבע ברכות. ע"כ. גם הרמ"א בא"ח ובאבה"ע שם כתב, שיש מקומות שנהגו לשבור כוס אחר שבע ברכות, וכל מקום לפי מנהגו. נמצא אם כן שישנם כמה מנהגים בזה, או נתינת אפר מקלה בראש החתן כמובא בגמרא, או עטרה מעלי זית, או מפה שחורה, או שבירת כוס.

כל מקום ומקום לפי מנהגו

יב. והנה מסתבר מאוד לומר שאם בזמנם היו מקומות שהפסיקו את המנהג של נתינת האפר בראש החתן מחשש שמא התפילין בעייתיות, קל וחומר בזמנינו, שבעוונות הרבים, ישנם הרבה שלא מניחים תפילין כלל, לא כשרות ולא פסולות, ובוודאי שיש לחשוש יותר שלא לקיים את המנהג הזה. ואף על פי שמרן השלחן ערוך הביא את המנהג הזה, ומשמע לכאורה שלא חשש לדברי הכל בו, ואם כן איך אנחנו הספרדים שקבלנו הוראות מרן, לא ננהג כן? נראה לומר שבאמת אין מזה שום הכרח לומר שמרן חלק על הכל בו, כי פשוט הכל בו דיבר על מציאות של אותם מקומות שלא היו מוחזקים העם בהנחת

להמטיר שאלות מסדר טהרות, והגרבי'צ היה עונה מיד. כולו היה המום על שליטתו גם בטהרות. בסיום השיעור, אמר להם, שאלה זו שאלתי את הגאון האדיר בעל האור שמח, והוא חשב כעשרים דקות עד שהשיב את התשובה הזאת שהשיב האברך הזה מיד. ולאות הוקרה, כתב במשרד הישיבה מכתב בלשון זו: **"מעולם לא ראו עיני מה שראיתי כאן בישיבת 'פורת יוסף' שעתידים לצאת ממנה גדולי עולם"**.

² אבל אותם שצובעים את מקום האמה בצבע שחור, או שכותבים על זה "זכר לחורבן בית המקדש", כל זה התחכמויות בתקנות חז"ל, ולא קיימו בזה את התקנה. וכל שכן שלא יועיל במקום זה לתלות תמונה של הכותל המערבי, שכל זה שחוק והיתול מתקנות חז"ל. רק שהיום רבים לא משיירים אמה על אמה, ויש להם על מה לסמוך, כיוון שמעריבים חול בתוך הסיד, ולדעת הרמב"ם, הר"ן, הר"טב"א, נימוקי יוסף, המאירי לא צריך לשייר אמה על אמה אלא דוקא כשמסייד בסיד לבד, שאז הצבע הלבן חזק מאוד, אבל כשמעורב בו חול, החול מכהה את לבונינו והוא פחות מיוחד, כמבואר בגמרא שם לדעת תנא קמא. (עין בית יוסף סימן תקס וחז"ע ארבע תעניות עמוד תל) וכל שכן מי שקונה בית מוכן שכבר טחו אותו בסיד או צבעו אותו, שאינו חייב לקלוף את הסיד או הצבע שבקיר, כמבואר בגמרא (ב"ב ס"ב) לקח חצר מסוידת, הרי זו בחזקתה. וכן פסקו הרמב"ם (הלכות תעניות פ"ה ה"א) ומרן השו"ע (סימן תקס"א), הלוקח חצר מסוידת, הרי זו בחזקתה, ואין מחייבים אותו לקלוף הכתלים. וכנראה שגם זו הסיבה שבביתו של מרן זצ"ל לא ראינו ששייר אמה על אמה כנגד הפתח.

³ וכבר העירו האחרונים שהיום לא ראינו שנזהרים בזה, ובאר בכף החיים (סימן תקס"א) כי דוקא בזמנם שהיה להם סדר קבוע בתבשילים מה מביאים לפני האורחים, לכן כשהיה מחסיר תבשיל אחד שהיה ראוי להביאו בסעודה, היה ניכר שחסר פה משהו, וזה היה זכר לחורבן. אבל בזמנינו שאין סדר קבוע, אלא כל אחד מביא תבשילים כיד ה' הטובה עליו, וכל המוסף מוסיפים לו, לכן גם אם יחסיר איזה תבשיל, לא ניכר חסרונו, ויגידו שזה מה שיכל להביא, לכן לא נהגו בזה. ע"ש.

⁴ כמו שמצאנו ביחזקאל הנביא הכהן הגדול, שהוא היה מהגלות הראשונה, גלות החרש והמסגר שגלו לבלב עם יהויכין כעשר שנים לפני החורבן, ובזמן החורבן הוא היה בבבל עם מרדכי הצדיק ועוד. ואז נגלה אליו הקב"ה וגילה לו על החורבן, ואמר לו שהוא יהיה משל על זה, שאשתו תמות, והוא לא ינהג עליה ענייני אבלות, לא יספיד, ולא יבכה, ולא יחלוץ נעלים, ולא יאכל סעודת הבראה, וכן אמר לו (יחזקאל כ"ד יז): **"פֶּאֶרְךָ תְּבוֹשׁ עֲלֶיךָ"**, כלומר הפאר שזה התפילין, הוא יניח אותם, ולא כמו שאר אבלים שביום הראשון לא מניחים תפילין. והנמשל על זה, שמרוב שהיה להם צרות בזמן החורבן, הם לא יספיקו לתת את הדעת להתאבל על מתיים, ולא יבכו ולא כלום.

¹ בזמנו לפני כ-250 שנה, היו מכנים את תלמידי הגאון מוילנא "פרושים", שהם פרשו מהחסידות. אני זוכר לפני למעלה מ-30 שנה, שהיה אתערותא לדליאל ודלתתא, והיתה תקופה של אחדות, היה נכנס באצטדיון "יד אליהו" לפני חג הפסח, ובאו כולם ספרדים ואשכנזים כאחד, ומרן זצ"ל דרש שם ואמר: "פסח הוא לה", פסח ראשי תיבות: פרושים, ספרדים, אשכנזים. אבל אנחנו מדברים עכשיו על הגמרא, ואז לא היו עדיין לא חסידים ולא ליטאים ולא פרושים, כולם היו ספרדים עירקים בבליים, 'תלמוד בבלי'. לכן "פרושים" שהגמרא אומרת, היינו חסידים ואנשי מעשה שרצו להביע את צערם על החורבן, ולכן נהגו בהנהגות של צער וכאב.

בדרך אגב, זה מזכיר לי מה ששמעתי ממרן זצ"ל, שפעם הגיע לישיבת "פורת יוסף", הגאון רבי ראובן זליג בנגיס זצ"ל ראב"ד העדה החרדית מחבר ספרי "לפגות ראובן", ואז הוא הסתכל על הגמרות שהבחורים לומדים, והוא שאל בתמיחה: "גם לכם יש גמרות כמו שלנו?" אז מרן זצ"ל, הראה לו את הכריכה של הגמרא, וענה לו בצחות וחדות לשונו: "סליחה כבוד הרב, כתוב על הגמרא 'תלמוד בבלי', ולא תלמוד פולני, לכם יש כמו שלנו". כי בעוונות, בזמנו לפני כ-90 שנה אפילו רבים מהרבנים האשכנזים לא הכירו ולא ידעו מי הם הספרדים, חשבו אולי שהם איזה שבט מאפריקה...

בספר הנפלא ביותר "אור לציון" מעשיות והנהגות ממורנו ורבנו הגרבי'צ אבא שאול זצ"ל (ח"ב עמוד 531) מסופר שבזמנו שהיה המצב הכלכלי קשה ביותר בארץ, הישיבות היו נתמכים מ"ועד הישיבות" שהיו מגייסים כספים מחו"ל. אחד האחראים היה הג"ר אליעזר סילבר רבה של סיניסיטי ונשיא איחוד הרבנים בארה"ב. לתמיכתו זכו הישיבות המוכרות לו עץ חיים, חברון, פוניבז', מיר וקול תורה. אז פנה הג"ר עזרא עטיה ראש ישיבת "פורת יוסף" כדי שיכללו גם את הישיבה בתקציב, אבל הם ענו שלא מכירים את טיבה של הישיבה, מה הרמה והשקידה שם. ולכן בעוד זמן יבוא הרב סילבר מחו"ל והוא יחליט אם "פורת יוסף" מוגדרת כשישיבה. רבי עזרא היה בצער גדול שלא מכירים בטיב הישיבה, והשיח את דאגתו לפני תלמידו הגרבי'צ, מאחר והקו בישיבה לא כמצב בני אשכנז שהיה יותר בשיטת הפלופלום, אולי לא ימצאו חן בעיני הבוחן. הגרבי'צ נעצב על הפגיעה בכבוד התורה, ואז עזר ואמר, כבודו לא ידאג, הכל יהיה כשורה. והנה הגיע הרב סילבר והשמיע לפלול עמוק ומחודד מסוגיות הבבלי והירושלמי עם זוהר ומדרשים. ובסוף השיעור הפתיע את כולם בקושיא עצומה על הרמב"ם בענייני טהרות מגמרא מפורשת. עוד לא הספיק הרב לסיים את הקושיא, קם הגרבי'צ ואמר, יש ראייה לרמב"ם ממשנה בטהרות. הגאון תמה, את המשנה הזאת למדת? ענה הגרבי'צ, במשנה כתוב ככה, ה'ר'ש מדרש ככה, והרמב"ם מפרש ככה, והקושיא עליו ככה, ומיד תירץ את הקושיא תירוץ חדש וקולע. הרב פשאלו, האם ראיית תירוץ זה בספר? השיב הגרבי'צ, לא. ואז החל

תפילין כואות, ולכן ביטלו את המנהג של האפר, אבל אין הכי נמי במקומות שמניחים כולם תפילין כשרות וטובות כואות, מסכים הכל בו שאין שום סיבה לבטל את המנהג שהובא בגמרא. ועל זה בא מרן השלחן ערוך ואומר, נכון, "צריך לתת אפר בראש החתן, במקום הנחת תפילין, זכר לאבלות ירושלים". והיינו באותם מקומות בזמנו שהיו מוחזקים בתפילין כשרות כואות, ומי יתני כירחי קדם לפני כ-450 שנה בעיר הקודש צפת ועוד ועוד שהיו כולם קדושים ועושים באימה ובריאה רצון קונייהם, שבודאי היו מקפידים על הנחת תפילין כדת וכהלכה, לכן לא היתה שום סיבה למרן שלא להביא את המנהג. אבל במציאות של היום שאנחנו רואים שמנהג הספרדים לא לתת אפר, וכבר כתב הגאון רבי יוסף מולכו בספרו שלחן גבוה (סימן תקס סק"ה), שעכשיו לא נהגו לעשות שום זכר, מלבד שבירת הכוס. צריך לומר שלמדו כן בקל וחומר מהכל בו, שהרי בזמן הזה בעוונות לא כולם מניחים תפילין כלל, ובמקום שיהיה האפר במקום התפילין מזכרת לחורבן, שלא יהיה חלילה מזכרת עוון. לכן אין זה נחשב שמנהגינו נגד מרן חלילה. ורק בני אשכנז נוהגים שקודם שהולך החתן לכסות את פני הכלה, מניחים אפר בראשו זכר לחורבן בית המקדש.⁵

אור חדש על ציון תאיר

יג. והנה בשו"ת אור לציון (חלק ג פרק ל אות ב) הביא את השלחן גבוה הנ"ל, שעכשיו לא נהגו לעשות לחתן שום זכר מלבד ששבורים את הכוס בשעת החופה. ומשמע מדבריו ששבירת הכוס באה במקום נתינת אפר מקלה, ועל ידי שבירת הכוס נפטר מתקנת חכמים לעשות זכר לחורבן בשעת החופה. ולכן תמה באור לציון, שאיך אפשר לפטור את תקנת חכמים המוזכרת בתלמוד על ידי דבר שלא הוזכר בתלמוד.⁶ וגם הרמ"א בדרכי משה כתב שבעירו נהגו את שניהם, אפר מקלה ושבירת הכוס, אבל לא ביטל את האפר. ועל כן למעשה אין להימנע מליתן אפר מקלה על ראש החתן. ויקחו נייר וישרפוהו מעט, ויתנו מהאפר על ראש החתן במקום הנחת תפילין. ודי ברגע אחד כדי לקיים תקנת חכמים, ואחר כך יכולים להסירו. ואם גם שבורים כוס תחת החופה כמנהג, מה טוב. עכ"ל. ואני הקטן לא זכיתי להבין, מה הקושיא על הרב שלחן גבוה שאיך ויתר על תקנת הגמרא, הרי כבר הביא הבית יוסף את הכל בו שמכיון שראו שלא כל העם מקפידים בהנחת תפילין כואות, לכן מנעו לגמרי את הדבר הזה, ולא חילקו בין אותם שמקפידים על תפילין כשרות שרק הם יתנו אפר, לבין אחרים שלא מקפידים, כי לא שייך לעשות את ישראל אגודות אגודות, וגם יצא מזה חלילה פגיעה בחלק מהעם, לכן ראו לנכון למנוע לגמרי. ולבד מזה, מה כל הקושיא על השלחן גבוה, הרי הוא בסך הכל מביא את המציאות "שעכשיו לא נהגו לעשות לחתן שום זכר מלבד שבירת הכוס בשעת החופה", זאת אומרת שפשוט זו מציאות בשטח, שרק

נוהגים לשבור כוס ולא לתת אפר. ולדברי האור לציון, תקשה על מנהג העולם, למה נהגתם ככה? אבל מה הקושיא על השלחן גבוה. ולבד מזה, גם אם נאמר שיש קושיא על השלחן גבוה שאולי הוא מחזק ומקיים את המנהג, אבל אם ככה בא תקשה על הטור באבן העזר (סימן סה) שכתב, נוהגים באשכנז לתת לחתן אפר בראשו, ובספרד נוהגים לתת בראשו עטרה מעלה זית, ונהרא נהרא ופשטיה. ואיך אישר הטור את מנהג המקומות שימשיכו כל מקום ומקום לפי מנהגם, הרי זה נגד הגמרא? אלא ודאי שהבין הטור שבאמת אין כאן שום דבר נגד הגמרא, כי הגמרא בבבא בתרא הנ"ל בסך הכל לימדה אותנו שצריכים לעשות זכר לחורבן גם בעידן שמחה, שנאמר: "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחת", ובזמננו מצאו לנכון לעשות זאת על ידי אפר בראש החתן, כי זה מה שמצאו שעשו אבלי ציון ונתנו אפר. אבל לעולם כל זכר שהוא לחורבן בחופה, יועיל. ולכן מקומות שנהגו לשבור את הכוס, או לתת עטרה מעלי זית או מפה שחורה, ימשיכו במנהגם. ואל תקשה לי ממה שבארנו לעיל (הערה 2) שתקנת חז"ל היתה לשייר דוקא אמה על אמה, ולכן לא מועיל לצבוע בשחור או לכתוב במקום זה "זכר לחורבן", ואם כן איך כאן מועיל לשנות למשהו אחר במקום נתינת האפר? כי שם כך היתה התקנה בדוקא, כמבואר בברייתא, אמר להם רבי יהושע: כן אמרו חכמים, **סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט. עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר מועט. עושה אשה כל תכשיטיה, ומשיירת דבר מועט. שנאמר: אם אשכח ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי וגו'.** מאי "על ראש שמחת"? אמר רב יצחק: זה אפר מקלה שבראש חתנים. ומבואר שאפר מקלה אין זה מהברייתא, אלא דברי רב יצחק. רק שבזמננו הביעו את הזכר בנתינת אפר, אבל אין שום הכרח שרק זה ולא דבר אחר, ופוק חזי שהכל בו והטור והב"י אישרו את כל המנהגים.⁷

שבירת הכוס

יד. לכן היום שפשט המנהג לשבור את הכוס, אין צורך לתת גם אפר. ובשו"ת יביע אומר (ח"ד אבה"ע ס"ט אות א) כתב שע"י שבירת הכוס, מסירים גם הקטרוג של השטן שבא בשעת שמחה ולאחריה, ולכן רב אשי שבר כוס יקרה של 400 זוז כמספר 'עיין רע' [400], כדי לבטל קטרוגו של שטן שלא תרע עינו בשמחתם. וטוב שקודם שבירת הכוס, יבהיר הרב לקהל ששבירת הכוס באה זכר לחורבן, ולא יהפכו את המנהג שבא לעוגמת נפש על חורבן בית המקדש, למנהג תפל של שחוק וקלות ראש, וגם החתן מחייך לכל הכיוונים בשביעות רצון ששבר את הכוס. אלא יתאפקו רגע אחד מלצעוק "מזל טוב", וכן התזמורת תמתין רגע, ולאחר מכן ינגנו וישירו כיד השם הטובה עליהם. ואמנם יש קצת להליץ על מנהגם, שאמירת 'מזל טוב' מיד, אינה חוזרת על שבירת הכוס, אלא על כללות מעמד החופה שהסתיים בסימן טוב ובמזל טוב. אבל יותר נכון להמתין מעט כאמור.⁸

אפר, לשבור כוס "או שאר אבלות", ודברים אלו לזכור חורבן ירושלים. כלל העולה, שאין עדיפות להנחת אפר משאר מנהגים שהתפשטו במשך הדורות. ולבד מכל זה, הנה ידוע ומפורסם שדרכו של מורנו הגדול הגר"צ היתה לעמוד בתוקף שלא לשנות מנהגים קיימים ולא להנהיג אחרים במקומם, ואיך יעלה על הדעת לכתוב בשמו שיש להנהיג הנחת אפר ולדחות מנהג שבירת הכוס, וכמו ששמענו מדבריהם שם בתשובה, "אם ירצו גם כן לשבור הכוס כמנהג מה טוב". וכל שכן היום שיותר שייך טעמו של הכל בו שבעוונות הרבים אין הכל מוחזקים בהנחת תפילין. ועוד שמורנו הגדול עבר בעצמו על כל ספרי זה (בית חתנים במהדורתו הראשונה השמ"ב) והעיר בכל מקום שרק היה נראה לו שאינו תואם את המנהג, ואילו על מנהג שבירת הכוס לא העיר כלום. ואף גם זאת שלא ראינו ולא שמענו מעולם שהוא עצמו הנהיג כן בחופות שערך לתלמידיו הרבים ולשומעי לקחו, ורק בבני משפחתו עורר לקיים מנהג זה, ולכן לא אאמינן כי יצא מפי קדשו לשנות מהמנהג, והבא לנהוג כן לעצמו רשאי בכך, אולם ברבים אין להורות כן, ובודאי שיש לקיים מנהג שבירת הכוס מן הדין, ולא בתורת חומרה מבחינת מה טוב. ע"כ. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר (ח"ט א"ח ס"ס קח).

8 פעם שסדרתי חופה וקידושי, ביקש החתן קודם שבירת הכוס את הרמקול, והכריז שהוא הבטיח להקב"ה שלא ישכח בחופתו שהשכינה בגלות, והחל לדבר בענין החורבן, היאך לנו יש בית ולהקב"ה אין בית... והתחיל לבכות, והמשפחות נכנסו קצת ללחץ וחוסר נעימות. ואמנם שבירת הכוס נעשית זכר לחורבן, אבל כל נשכח שלא תקנו חז"ל אלא זכר בלבד, וכמו בשאר תקנות של אמה על אמה ושירוי תבשיל בסעודה, שאין הכוונה שייבכה בעת הסעודה כאשר משאיר מקום פנוי, וכל שכן בשעת חדוה כזו של שמחת חתן וכלה. ואף שברור שחתן זה כוונתו היתה לשם שמים, ולא נחשד שעשה כן מייחורא ורמות רוחא חלילה, דבידועו קמכיר קאמינא, בכל זאת, הלוא נאמר (קהלת ג ד): "עת לבכות יצת לשחוק", וכן אמרו (בראשית רבה פרשה כז סוף אות ד): "בעידן חדוה חדוה, ובעידן עצבותא עצבותא".

⁵ ובקובץ מבקשי תורה (כו תמוז תש"ס) הובא שהגרש"ז איריבך זצ"ל היה נותן את האפר בנייר עטוף, ונותנו כך בראש החתן מפני כבודו שלא יתלכלך.

⁶ ואף שבגמרא (ברכות ל ט"ב) מסופר שכשראה רב אשי בחתונת בנו שהחכמים שמחים מדי, שבר לפניו כוס זכוכית ששווה 400 זוז למתנן מעט. וכתבו התוס' "מכאן נהגו לשבור זכוכית בנישואין". וא"כ לכאן הוזכר בתלמוד שבירת כוס? צ"ל שלא הוזכר בתלמוד שבירת כוס לענין "זכר לחורבן", שהרי שבר להרגיעם ולמתנם.

⁷ גם הגאון רבי משה פניני שליט"א, מתלמידיו של הגר"צ אבא שאול זצ"ל, בספרו בית חתנים (חלק ב עמוד 8טו) הקשה כיצא בזה, וכתב: ולי ישנן הרעיון דברים בזה... ומתוך דברי עורכי הספר, נראה כאילו לא ראה מורנו הגדול את דברי הטור והבית יוסף, וזה דבר שלא יעלה על הדעת, שמורנו הגדול הנודע בגאונותו האדירה, ובעיונו המבעית בש"ס ובפוסקים, והמפורסם כאחד מגדולי מרביצי התורה שבדור, והעמיד תלמידים הרבה, וזה רק מקצת שבמקצת שבו, לא ראה את דברי הטור והבית יוסף. ועל כן, נראה בדעת הכל בו, שהבין שמדין הגמרא העיקר הוא לעשות זכר לחורבן בשעת הנישואין, ומה שהביאה הגמרא את מנהג הנחת האפר, לא בדוקא, וכל שנהגו לעשות זכר שהוא לחורבן אפילו עטרה מעלה זית, יצאו ידי התקנה, ואין לשנות מנהגם. וכן נראה גם מהמאירי שכתב, שיש מקומות שלא נהגו בהנחת אפר אלא משימים מפה שחורה זכר לחורבן, ויש שנהגו בשבירת הכוס. ולכן לא הוקשה לבית יוסף על מנהגם כלל שכאילו זה נגד הגמרא, כי העיקר לעשות זכר שהוא לחורבן. ומה שהביא בשו"ע רק מנהג הנחת האפר, משום שדרכו להביא מה שנזכר מפורש בגמרא, ובודאי שאין כוונתו לשנות המנהגים, וכמו שכתב במפורש בהקדמתו לחיבורו הגדול בית יוסף. וזה טעמם של כל האחרונים שהביאו בפשיטות מנהג שבירת הכוס והתעלמו ממנהג הנחת האפר, מפני שכך נהגו במקומם. וכן מבואר מדברי ערוך השלחן (סימן תקס"ה) שהביא מנהג האפר, וכתב שאצלם המנהג במקום